

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ

Комеліна Ольга Володимирівна*, доктор економічних наук, професор
Кондратьєва Ганна Вікторівна**, аспірантка кафедри менеджменту та логістики
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0001-9297-4985

**ORCID 0000-0001-9554-2205

© Комеліна О.В., 2023

© Кондратьєва Г.В., 2023

Стаття отримана редакцією 06.04.2023 р.

The article was received by editorial board on 06.04.2023

Вступ. Проблематика сталого просторового розвитку та пошуки ефективної організаційно-правової системи його забезпечення є надзвичайно актуальними для України в умовах її активної євроінтеграції. У цьому контексті вивчення досвіду Європейського Союзу щодо побудови загальної концепції сталого просторового розвитку та організаційно-правового забезпечення відповідної стратегії забезпечення сталого розвитку територій України дає змогу визначити напрями подальшого реформування діючої системи відносин між державою та її регіонами, органами місцевого самоврядування, а також прискорити впровадження кращого європейського досвіду щодо організаційно-правового забезпечення сталого просторового розвитку та методів, засобів, способів та інструментів його реалізації, які мають на меті забезпечити раціональне використання природних ресурсів та збереження екологічної стабільності території.

Здійснення системного аналізу концептуальних положень, діючих нормативно-правових актів та правових засад оновленої системи просторового планування сучасних територіальних систем України та Європейського Союзу потребують вивчення та аналізу. Для досягнення основних принципів та інструментів організаційно-правового забезпечення сталого просторового розвитку, а також оцінювання їх практичної результативності. Результати дослідження можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у галузі сталого просторового розвитку території.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Проблематика сталого просторового розвитку достатньо широко досліджена як європейськими, так і українськими вченими. Зокрема Бистряков І. та Клиновий Д. у своїх роботах зазначали про необхідність сучасного впорядкування просторового розвитку України відповідно до коригування орієнтирів господарської діяльності, трансформації механізмів управління простором з боку глобалістики та врахування історичних традицій, що склалися в Україні відносно теоретичних і практичних уявлень про методи організації соціально-економічного простору [1]. Герасимчук З. акцентувала увагу на недосконалості законодавчої бази щодо стимулювання сталого просторового розвитку та механізми його забезпечення [2]. Маруняк Є. вказує на необхідність урахування впливу головних трендів та вимог європейської політики, що відповідають Порядку денному на ХХІ ст. (декларації, стратегії, плани), які напрацьовані у форматі СЕМАТ в рамках програми співробітництва ЕСПОН (ESPON), при формуванні концепції інтегрованого планувального процесу в Україні [3]. Данилишин Б. та Долішній М. значну увагу присвятили дослідженням щодо регіональних особливостей розвитку територій та формуванню політики регіонального розвитку. Сучасні аспекти сталого просторового розвитку досліджено у публікаціях зарубіжних вчених. Зокрема, інтегрована європейська структура територіального управління з урахуванням національних особливостей країн-членів ЄС активно досліджується європейськими вченими Фалуді, Джаннакуру, Стед і Котелла, Адамс, Котелла [4]. Наприклад Джанінн Ріволін визначила, що «територіальне управління» відноситься до набору політичних процесів, а «система просторового планування» до технічних процесів [5]. Разом з тим, у ЄС продовжуються дискусії

щодо впливу Європейського Співтовариства на його держави-члени та аналізу процесів «європеїзації». Найпершу дефініцію цього феномену дав Роберт Ладрех – це «поступовий процес, який переорієнтовує напрям та форми (внутрішніх) політик до того рівня, коли європейська політична та економічна динаміка стає частиною організаційної (конструктивної) логіки національної політики та її утворення» [6].

Мета дослідження полягає в проведенні аналізу та висвітленні особливостей формування організаційно-правових засад сталого просторового розвитку Європейського Союзу та визначення напрямів вдосконалення правового регулювання просторового розвитку в Україні в умовах її євроінтеграції.

Основний матеріал і результати. Вагомими передумовами реалізації моделі сталого просторового розвитку в Україні стали проведені реформи щодо реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади у напрямі підвищення самостійності територіальних громад та формуванні нових відносин із зацікавленими стейкхолдерами. Основним завданням реформи децентралізації стало створення спроможних територіальних громад, які мають самостійно за рахунок власних ресурсів розв'язувати питання місцевого значення, де просторовий розвиток є головною та неодмінною частиною. Посилення процесу інтеграції територіальної громади та стейкхолдерів, зацікавлених у сталому розвитку територій, їх залучення до реалізації стратегічних цілей сталого просторового розвитку територій, стають важливими механізмами спільного розв'язання таких проблем, як зміна клімату, енергетична безпека та соціальна несправедливість тощо.

Одним із завдань для представників місцевої влади є здатність приймати інтегровані, адаптивні та колективні управлінські рішення щодо організації просторового планування на мікрорівні та нанорівні (територіальні громади, поселенська мережа, виробничі об'єкти [7, с. 16]). Впорядкування просторового розвитку територій за правилами та принципами сталого розвитку зумовлює формування нового відповідного інституційного забезпечення, яке потребує детального дослідження та аналізу.

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації – є одним із ключових напрямів системних суспільних трансформацій в Україні. Головною складовою цієї реформи є оптимізація просторової основи територій на основі адміністративно-територіального устрою. Важливим є те, що одночасно успішне здійснення реформи децентралізації тісно пов'язане з формуванням нової генерації місцевих політиків, представників органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, бізнесу, які мають діяти в принципово нових умовах та потребують нових знань, умінь і навичок, а також втілення позитивного європейського досвіду в їх практичну діяльність [8].

В Україні новий адміністративно-територіальний устрій був сформований відповідно до рекомендації та норми Директиви № 1059/2003 Європейського Парламенту і Ради про встановлення спільної класифікації територіальних одиниць для статистики (NUTS) [9]. Це стало поштовхом для побудови сучасних територіальних систем, заснованих на засадах децентралізації, субсидіарності, балансу загальнодержавних інтересів з інтересами організацій, інституцій, населення територіальних громад. Оновлений адміністративно-територіальний устрій України є достатньо вдалим як з економічної, політичної, так і географічної точки зору.

Сформовані сучасні територіальні системи мають відповідати принципам гнучкості та адаптації до змінних умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Їх завданням стає організація сталого (збалансованого) просторового розвитку територій, де важливою складовою є визначення цілей та завдань просторового облаштування території, а також спроможність забезпечити просторовий розвиток на основі власних ресурсів, зберегти та примножити природні ресурси.

Такі системи мають передбачити створення дієздатних моделей територіальної організації влади, децентралізації завдань, повноважень та відповідальності; формування спроможних територіальних громад відповідно до збалансованого розвитку на основі саморозвитку; вдосконалення державної регіональної політики. Відповідно виникає потреба щодо створення на системній основі нових інтегрованих механізмів поєднання цілей економічного, соціального, екологічного, культурного, інноваційного розвитку відповідних територій, їх взаємовідносин та взаємодії.

Одним із головних напрямів діяльності держави та територіальних громад є організація сталого просторового розвитку задля задоволення потреб нинішнього покоління без обмеження можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Головним завданням цього напрямку – є донесення розумного підходу до кожного мешканця територіальної громади щодо дбайливого ставлення до екології та навколишнього світу.

Аналіз європейського досвіду організаційно-правового забезпечення сталого розвитку дає змогу виділити декілька етапів його формування.

У 2003 р. в Любляні організована Радою Європи відбулась 13-та Європейська конференція міністрів, відповідальних за регіональне планування (СЕМАТ). Це була одна з важливих подій у контексті сталого розвитку та впровадження керівних принципів сталого просторового розвитку європейського континенту відповідно до рекомендації Res, прийнятого 30 січня 2002 р. Комітетом міністрів Ради Європи. Головною метою конференції був огляд заходів, вжитих для впровадження керівних принципів і сприяння транснаціональному та міжрегіональному співробітництву через проекти розвитку та впровадження керівних принципів шляхом встановлення правових положень та ефективної політики, а також інноваційних стратегій щодо територіального планування та управління. На конференції були затверджені постанови, відповідно до яких формується Європейський простір: «Про державно-приватне партнерство в політиці просторового розвитку», «Про підготовку органів влади, відповідальних за сталий розвиток», «Щодо запобігання повеням та покращення координації всіх заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків та наслідків катастрофічних повеней», «Щодо повноважень Комітету старших посадових осіб СЕМАТ та його бюро», «Про організацію 14-ї сесії Європейської конференції міністрів просторового планування», «Люблінська декларація про територіальний вимір сталого розвитку» [10].

В Люблінській декларації про територіальний вимір сталого розвитку визначено, що просторовий розвиток – це інструмент досягнення загальної мети сталого розвитку. До трьох вимірів сталого розвитку віднесено економічну, екологічну та соціальну сталість. У документі «Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту», було імплементовано четвертий вимір – культурну сталість. Отже, сталий розвиток, як загальна мета, передбачає знаходження балансу між екологічними, соціальними та економічними цілями, які взаємопов'язані та взаємообумовлені. Неможливо реалізувати одну із цілей сталого розвитку за рахунок інших, разом з тим треба зауважити, що в цій єдності ключовою ланкою є екологічна, бо збереження природного середовища створює умови для безпечної життєдіяльності людини. Важливо зазначити, що така концепція була спрямована на реалізацію потреб населення всіх регіонів Європи, без обмеження фундаментальних прав і можливостей для розвитку майбутніх поколінь, який спрямований на узгодження соціальних і економічних вимог до території з її екологічними та культурними функціями, що сприяє тривалому, широкомасштабному і збалансованому просторовому розвитку [11].

У зв'язку з відсутністю чіткого розуміння щодо організації управління просторовим розвитком територій, ЄС спонукав країни активно знаходити національні результативні механізми забезпечення сталого просторового розвитку. З часом потреба враховувати просторовий вплив галузевих програм та витрат сприяла розробці неоднорідного набору концепцій, інструментів і процесів просторового планування у різних країнах ЄС. Розвиток політики територіального виміру ЄС сприяв тому, що системи територіального управління та просторового планування держав-членів стали одним із ключових компонентів інтегрованих стратегій розвитку ЄС та механізмів реалізації регіональної політики [12].

Для дослідження ролі, яку ЄС відіграє у формуванні національного територіального управління та просторового планування використовуються результати проекту ESPON COMPASS. До складу дослідницької групи входять представники Делфтського технологічного університету, Провідного скандинавського та європейського дослідницького центру регіонального розвитку та планування «Nordregio», Політехнічного університету Турина, Університетського коледжу Дубліна, Польської та Угорської академії наук, Академії просторового розвитку в Асоціації Лейбніца «ARL» [14]. У дослідженні брали участь 28 держав-членів ЄС, а також Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія. Головною метою досліджень було обговорення основних спільних рис та відмінностей, які характеризують європеїзацію територіального управління, просторового управління й планування, а також вивчення фактичного потенціалу та обміну досвідом.

Слід зазначити, що вплив законодавства, політики та дискурсу ЄС у формуванні систем територіального управління й просторового планування, директиви та нормативні акти, які стосуються інших сфер, мають непрямий вплив на територіальне управління та просторове планування конкретної країни. У більшості країн ЄС повідомляється про сильний або помірний вплив екологічного, енергетичного законодавства щодо просторового розвитку. Кількість прийнятих нормативно-правових документів з 2000-х років помітно змінюється, зокрема зростає кількість екологічних директив ЄС. Цікаво, що прийняття галузевого законодавства всередині країн ЄС та загальний вплив і значення на просторовий

розвиток, слідує певній географічній моделі, що характеризується чіткою різницею між західними та східними країнами. Правова система, яка включає акти законодавства ЄС, прийняті в рамках Європейського товариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки й співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ називається «*acquis communautaire*». На етапі підготовки до вступу країни Сходу Албанія, Боснія і Герцеговина, Молдова, Північна Македонія, Сербія, Україна, Чорногорія, зазнали глибоких і швидких змін з точки зору адаптації або створення нових інструментів і процедур просторового планування, а також зміни системи управління. Країни ЄС змінили своє територіальне управління та просторове планування як непрямий наслідок вимог законодавства ЄС. Оцінка впливу на навколишнє середовище та процедури стратегічної екологічної оцінки, є найважливішими рушійними силами змін разом із вимогами, впровадженими як наслідок рамок Natura [13].

З метою просторового планування ЄС значну увагу приділяє політики інтеграції та політики згуртованості, адаптивності та залучення громадян [14]. Концепція інтеграції політики стає все більш поширеною в дебатах щодо просторового планування. Просторове планування часто розглядається як ключовий механізм для покращення політичної інтеграції як горизонтально, між сферами політики, так і вертикально, між ключовими суб'єктами політики на місцевому, регіональному, державному та міжнародному рівнях управління. Координація галузевих політик стає одним з основних стратегічних завдань сучасного просторового планування. Крім того, комплексний інтегрований підхід до просторового планування є центральною ознакою та головною «традицією» просторового планування в Європі. Системи просторового планування були «модернізовані» в багатьох країнах для кращого управління горизонтальною та вертикальною координацією політики. Наприклад, широко відомою є концепція «інтегрованого розвитку території», яка передбачає координацію інфраструктури, розвиток землеустрою та будівництва з соціальним та економічним розвитком [15].

Одним з головних документів щодо сталого просторового розвитку ЄС є Європейська перспектива просторового розвитку, яка передбачає подальший розвиток за напрямками: продовження співпраці країн-членів у рамках заснованої у 1970 р. Європейської конференції міністрів при Раді Європи, відповідальних за просторове і регіональне планування; Програма транскордонного співробітництва INTERREG; Європейська мережа просторового моніторингу і політик [16].

Для прикладу розглянемо польську Концепцію національного просторового розвитку до 2030 р., де сучасний підхід базується на розірванні наявної дихотомії просторового та соціально-економічного планування на національному, воєводському, місцевому рівні по відношенню до функціональних територій. Концепція запроваджує: взаємозалежність цілей просторової політики з цілями регіональної політики; пов'язує стратегічне планування з програмною діяльністю в рамках програм розвитку та операційних програм, що співфінансуються з фондів ЄС; визначає діяльність держави в законодавчій та інституційній сфері для посилення ефективності системи просторового планування та заходів територіально-орієнтованого розвитку (включаючи інвестиції). Комплексний підхід до питань просторового розвитку, застосований у Концепції – 2030 р., означає, що простір Польщі сприймається як зона диверсифікації перебігу та наслідків соціально-економічних, екологічних і культурних процесів. Ці процеси значною мірою не залежать від існуючих адміністративних структур для управління процесами розвитку. Це вимагає відходу від традиційно визначених сфер втручання в просторову політику: наприклад, сільська місцевість – місто, на користь індивідуального підходу до різних територій, визначених на основі соціально-економічних і просторових характеристик у динамічному підході. Через необхідність проведення ефективної просторової політики був упорядкований та систематизований понятійний апарат у сфері просторового розвитку та просторової політики в рамках Концепції. Запропоновано розглядати просторовий розвиток як спосіб розподілу основних елементів просторової структури країни та зв'язків між ними. До базових елементів просторової структури країни, які є предметом аналізу та впливу державної політики, віднесено елементи економічної та соціальної системи, технічну інфраструктуру, мережу розселення, ландшафт (природний і культурний) та функціональні зв'язки. Виділено функціональні території (сільські, міські, спеціальні) – це область особливого явища у сфері управління простором або виникнення просторових конфліктів; зони концентрації соціально-економічних проблем можуть бути загальнодержавними, регіональними та місцевими.

Таким чином, розв'язання проблем організаційно-правового забезпечення сталого просторового розвитку територій вимагає спеціальних дій політики просторового розвитку, підкріплених інструментами регіональної, місцевої політики та загальними інструментами інших державних політик. З огляду

на обсяг і масштаб проблем, які потребують заходів не лише у сфері національної політики сталого просторового розвитку, а й у сфері регіональної політики, було виділено п'ять типів територій, які потребують тривалого та термінового втручання громадськості на національному рівні у партнерстві з регіональною та місцевою владою. До них належать: 1) міста та інші території, які втрачають свої соціальні та економічні функції; 2) території з найнижчим рівнем доступу до товарів і послуг, що зумовлюють можливості розвитку; 3) прикордонні території; 4) території з найнижчою транспортною доступністю до центрів воєводства; 5) території з найнижчим рівнем розвитку де спостерігається погіршення перспектив розвитку.

У сфері реалізації Концепції – 2030 р. (Польща), запропоновано: послідовно фундаментально впровадити реорганізацію системи просторового планування та впровадження низки нових правових та інституційних рішень, що дозволяють побудувати узгоджену, ієрархічну систему просторового планування та управління, орієнтовану на реалізацію соціально-економічних цілей; встановлення пріоритетів інвестування та суб'єктів, відповідальних за їх реалізацію; формування національної просторової політики з урахуванням європейських вимірів; підвищення координаційної ролі просторової політики по відношенню до галузевих політик, які найбільше впливають на просторову ситуацію країни та окремих територій. Воєводства відповідно до Концепції – 2030 р. зобов'язані дотримуватись домовленостей, використовувати рекомендації, які стосуються розмежування функціональних територій та здійснення діяльності з планування у формі розроблення стратегій, планів та досліджень просторового розвитку [17].

Розробленням стратегічних документів з просторового розвитку на рівні Ради Європи займається окрема структура – Європейська Конференція міністрів, відповідальних за організацію просторового розвитку (СЕМАТ). З метою досягнення спільної мети Європейська Конференція міністрів об'єднує представників 47 держав – членів Ради Європи. Головною метою роботи СЕМАТ визначено: забезпечення сталого територіального розвитку європейського континенту; реалізація прав європейських громадян щодо сталого розвитку в територіальному вимірі; формування і розповсюдження нових ідей та ініціатив з питань просторового розвитку; сприяння територіальному виміру прав людини та демократії для сталого просторового розвитку європейського континенту [18].

За період роботи СЕМАТ відбулося 17 спеціалізованих нарад, які організуються на запрошення однієї з держав-членів. Результати обговорення ключових питань щодо організації сталого просторового розвитку Європи враховано у таких важливих документах, як «Європейська хартія регіонального/просторового планування (Торремоліноська Хартія)», «Європейська стратегія регіонального планування», «Керівні принципи сталого просторового розвитку європейського континенту» [19].

Таким чином, відповідно до завдань євроінтеграції з просторового планування Україна має орієнтуватися передусім на діяльність європейських міждержавних структур, адже вона підписала Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським товариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, і прагне стати повноправним учасником цього об'єднання. 23 червня 2022 року лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС, що вимагає реалізації певної програми реформування країни. Щодо сталого просторового розвитку, то у короткостроковій перспективі стратегічною метою України є процес переходу до сталого розвитку та забезпечення в першу чергу її економічної стабільності, екологічної безпеки та соціального добробуту населення. У довготерміновій перспективі акценти розвитку суспільства повинні спрямовуватись з економічного зростання на соціально-екологічний розвиток, а з матеріальних цінностей – на морально-етичні та інформаційні цінності.

В галузі ратифікації міжнародних угод, в тому числі й тих, що стосуються сталого розвитку, Україна є учасником практично всіх природоохоронних конвенцій, зокрема: Орхуська Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Україна взяла на себе зобов'язання змінити усталену практику стосовно надання громадськості екологічної інформації та права на звернення до суду з позовами на захист довкілля. Втілення у життя норм цієї Конвенції стало доволі проблематичним, не останньою чергою через недостатній рівень екологічної свідомості українського суспільства. Однак позитивні зрушення у цій сфері все ж існують, і не тільки через активну діяльність різноманітних громадських екологічних організацій. У Комплексній програмі реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 роки визначено стратегію і шляхи розв'язання глобальних та загальносуспільних проблем в Україні з метою забезпечення сталого розвитку. Основними завданнями програми визначено

ліквідацію бідності, впровадження моделей сталого виробництва та споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людства, охорона і раціональне використання природних ресурсів, оптимізація ресурсної бази економічного та соціального розвитку. У Рамковій конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат на основі багатосторонньої угоди між Польщею, Румунією, Чехією, Словаччиною, Сербією і Чорногорією, Угорщиною та Україною передбачено, що їх головною метою є зосередження спільних зусиль для збереження, відновлення та раціонального використання природних ресурсів Карпатського регіону. Документ служить основою для внутрішнього національного та транскордонного співробітництва, платформою для розробки та реалізації спільних політик, стратегій, програм і проєктів зі сталого, екологічно сталого розвитку. Конвенція передбачає активну співпрацю усіх зацікавлених сторін, тобто національних, обласних та районних органів влади, наукових установ, міжнародних інституцій, громадських неурядових організацій, приватного бізнесу та місцевих громад. Метою Концепції сталого розвитку населених пунктів є забезпечення виходу з кризи і створення умов для сталого розвитку населених пунктів на наступні 15 – 20 років. В Концепції наведено таке визначення сталого розвитку населених пунктів – це соціально, економічно та екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини».

Важливим етапом щодо формування організаційно-економічного та організаційно-правового забезпечення сталого розвитку України стало прийняття Указа Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Стратегія визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Не менш важливим етапом стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель», де модернізовано систему просторового планування шляхом усунення паралельного розроблення на рівні територіальних громад споріднених за змістом окремих видів містобудівної документації і документації із землеустрою. Знаковим рішенням стало створення національної платформи просторового розвитку, що слід розглядати як складову національного законодавства з питань державної регіональної політики. Відповідно було визначено основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України. Встановлено, що Державна регіональна політика реалізується на основі таких принципів: законність, співробітництва, паритетності, відкритості, субсидіарності, координації, згуртованості, історичної спадкоємності, етнокультурного розвитку, сталого розвитку, об'єктивності, рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, інклюзивності, інтегрованого розвитку.

Усі вищезазначені нормативно-правові документи визначають вектор руху та політико-правові умови становлення та розвитку України.

Вперше відповідна концепція стратегія сталого розвитку України була розроблена і схвалена Урядом України ще в 2001 році і тоді ж була передана на розгляд Верховній Раді України. У січні 2002 року проєкт Концепції був винесений на обговорення до Пленарного засідання і через порушення в проєкті співвідношення між екологічними, соціальними і економічними завданнями не була прийнята як Закон України.

Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 рр. крізь призму впровадження Цілей сталого розвитку України до 2030 р. акцентовано увагу на створенні взаємопов'язаної системи планування просторового розвитку держави, удосконаленні законодавчої та іншої нормативно-правової бази у сфері планування просторового розвитку. Тим самим активізовано наукові розробки щодо інституційно-правового регулювання просторового розвитку в Україні як важливої складової гармонізації вітчизняного законодавства з європейським з позиції формування єдиного нормативного простору.

З липня 2021 року запроваджена оновлена система просторового планування, яка забезпечує реальний зв'язок програм соціально-економічного розвитку з містобудівною документацією. Стратегія просторового розвитку базується на результатах дослідження існуючого стану територій, враховує зовнішні чинники, що впливають на територію, оцінки її внутрішнього потенціалу і проблем, а також розглядає стратегічні альтернативи.

Висновки. Сучасний етап розвитку нормативно-правових основ сталого просторового розвитку в Україні проходить етап становлення, який потребує постійного вдосконалення та аналізу. Нормативно-правові засади сталого просторового розвитку передбачають створення сприятливого довкілля, досягнення балансу економічних, соціальних та екологічних інтересів на основі розробки стратегічних документів, що мають бути інтегровані між собою. Враховуючи досвід ЄС щодо сталого просторового розвитку нормативно-правові засади мають включати такі принципи: забезпечення територіальної згоди за допомогою більш збалансованого соціального та економічного розвитку регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності; заохочення розвитку, генерованого міськими функціями, вдосконалення взаємовідносин міста та села; створення рівних умов транспортної доступності; розвиток доступу до інформації і знань; скорочення збитку, що завдається навколишньому середовищу; примноження і захист природних ресурсів та природної спадщини; примноження культурної спадщини як фактор розвитку; розвиток безпечного видобутку енергоресурсів; заохочення високоякісного сталого туризму; обмеження наслідків природних катастроф; надання просторовій політиці більш європейського виміру; підвищення координуючої ролі просторової політики по відношенню до галузевих політик, які найбільше впливають на просторову ситуацію країни та окремих територій.

У цілому нормативно-правову систему територіально-просторового планування в ЄС можна охарактеризувати наступним чином: сильна децентралізація державного управління; просторове планування в компетенції регіонів; центральний уряд надає фінансову підтримку, рекомендації та координує дії.

Питанню організації просторового сталого розвитку в незалежній Україні десятиліттями не надавалося належної уваги. Однак в останні роки ситуація поліпшується. Про це свідчать зростання кількості закладів і організацій, що займаються просторовим розвитком, поява у закладах вищої освіти освітніх програм з організації просторового розвитку і суміжних дисциплін, видання практичних посібників, навчальної літератури та наукових статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Хвесик М.А., Бистряков І.К., Клиновий Д.В. Євроінтеграційний концепт забезпечення сталого просторового розвитку України. *Регіональна економіка*. 2018. № 4 (90). С. 5–16. URL: http://re.gov.ua/doi/re2018.04.005_u.php
2. Семененко І.М. Передумови інституціоналізації сталого розвитку регіону на засадах цільового управління підприємствами. *БізнесІнформ*. 2019. № 2.
3. Маруняк С.О. Просторовий розвиток України в глобальній візії. *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 4. С. 73–83. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/170008>
4. Servillo L., Tasan-Kok T., Cotella G., Özogul S., Purkarthofer E. & Santangelo M. European Journal of Spatial Development – Reloaded. *European Journal of Spatial Development*. 2022. No. 19(1). P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6105260>
5. Giancarlo Cotella «Як Європа досягає успіху? Вплив політики Європейського Союзу на територіальне управління та просторове планування». *OpenEdition Journals*. 2020. № 94/3. URL: <http://journals.openedition.org/geocarrefour/15648>
6. Ладрех Р. Європеїзація внутрішньої політики та інституцій: приклад Франції. *JCMS: журнал досліджень спільного ринку*. 1994. № 32 (1). С. 69–88.
7. Бистряков І.К., Клиновий Д.В., Платформне забезпечення сталого просторового розвитку муніципальних утворень. У: Просторовий розвиток територій: традиції та інновації : Мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : ДКС Центр, 2020. 212 с. С. 16–18.
8. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні 2014. URL: <http://surl.li/epmtd> (дата звернення: 05.02.2023).
9. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС), № 1059/2003 від 26 травня 2003 року про встановлення спільної класифікації територіальних одиниць для статистики. Документ 984_005-03, чинний, поточна редакція – Прийняття від 26.05.2003. URL: <http://surl.li/epmth> (дата звернення: 06.02.2023).
10. 13th European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT) (Ljubljana, Slovenia, 16-17 September 2003) on «Implementation of strategies and visions for sustainable spatial development of the European continent». Ljubljana Declaration on the territorial dimension of sustainable development. URL: <http://surl.li/epmsc> (дата звернення: 06.02.2023).
11. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту, Ухвалена на 12 й Сесії Європейської конференції міністрів, відповідальних за регіональне планування, 7-8 вересня 2000 року в Ганновер. URL: <http://surl.li/epnfg>
12. Вратислав Г. Європеїзація територіальності та її межі: територіальний вимір політики згуртованості ЄС та її різна реалізація, Європейські дослідження планування. 2023. Том 31. Випуск 4. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2022.2091407>

13. Cotella G., Janin Rivolin U. Європеїзація територіального управління та просторового планування: інструмент для аналізу. Наукова доповідь ESPON: Розбудова наступного покоління досліджень територіального розвитку. Люксембург : ESPON EGTC, 2019. С. 50–56.

14. ESPON COMPASS comparative analysis of territorial management and spatial planning in Europe 2016–2018. URL: <https://www.espon.eu/>

15. Беріша Е., Котелла Г., Джанін Ріволін У. і Соллі А. Системи просторового управління та планування, а також громадський контроль просторового розвитку: Європейська типологія. *Європейські дослідження планування*. Vol. 29. Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2020.1726295>

16. Надін В., Стед С., Домбровський М., Ана-Марія Фернандес-Мальдонадо Інтегроване, адаптивне просторове планування за участю: тенденції в Європі. *Regional Studies*. 2021. Том 55. Випуск 5: Регіональне планування: інтереси, інститути та відносини. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1817363>

17. Сторонянська І.З., Залуцький І.Р. Інституційно-правові засади регулювання просторового розвитку в Україні. *Економіка України*. 2022. № 12. С. 34–50. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.12.034> (дата звернення: 06.02.2023).

18. Концепcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Wydawnictwo «Monitor Polski» Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 2012. URL: <http://surl.li/epoxd>

19. Council of Europe Conference of Ministers Responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT). URL: http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/ceamat/default_en.asp

20. Лозинський Р., Лабінська Г., Моргацький В. Роль СЕМАТ у формуванні Європейської системи просторового планування : Тези доповідей V міжнародної науково-практичної конференції «Теоретико-наукові засади розвитку наукової думки» Рим, Італія, лютий 16-19, 2021. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2021.1.V>

REFERENCES:

1. Khvesyuk M.A., Bystryakov I.K., Klynovyi D.V. (2018) European integration concept of ensuring sustainable spatial development of Ukraine. *Regional economy*, no. 4 (90), pp. 5–16.

2. Semenenko I.M. (2019) Prerequisites of institutionalization of sustainable development of the region on the basis of target management of enterprises. *BusinessInform*, no. 2.

3. Marunyak E.O. (2020) Spatial development of Ukraine in a global vision. *Visn. NAS of Ukraine*, no. 4. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/170008/13Maruniak.pdf?sequence=1>

4. Servillo L., Tasan-Kok T., Cotella G., Özogul S., Purkarthofer E. & Santangelo M. (2022) European Journal of Spatial Development – Reloaded. *European Journal of Spatial Development*, no. 19(1), pp. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6105260>

5. Giancarlo Cotella (2020) "How Europe hits home? The impact of European Union policies on territorial governance and spatial planning". *OpenEdition Journals*, no. 94/3. Available at: <http://journals.openedition.org/geocarrefour/15648>

6. Ladrech R. (1994) Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, no. 32 (1), pp. 69–88.

7. Bystryakov I.K., Klynovyi D.V. (November 23-27, 2020) Platform support of sustainable spatial development of municipal entities. In: Spatial development of territories: traditions and innovations. Proc. II Int. sci.-pract. conf. Kyiv: DKS Center, pp. 16–18.

8. The concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine 2014. Available at: <http://surl.li/epmtd> (accessed: 05 February 2023).

9. Regulation of the European Parliament and the Council (EC) No. 1059/2003 of May 26, 2003 on the establishment of a general classification of territorial units for statistics. Document 984_005-03, current, current edition – Acceptance dated 26.05.2003. Available at: <http://surl.li/epmth> (accessed 06 February 2023).

10. 13th European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT) (Ljubljana, Slovenia, 16-17 September 2003) on "Implementation of strategies and visions for sustainable spatial development of the European continent". Ljubljana Declaration on the territorial dimension of sustainable development. Available at: <http://surl.li/epmsc> (accessed 06 February 2023).

11. Guiding principles of sustainable spatial development of the European continent, Adopted at the 12th Session of the European Conference of Ministers responsible for regional planning, September 7-8, 2000 in Hanover. Available at: <http://surl.li/epnfg>

12. Vratislav H. (2023) The Europeanization of territoriality and its limits: the territorial dimension of EU cohesion policy and its varying implementation. *European Planning Studies*, vol. 31, issue 4. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2022.2091407>

13. Cotella G., Janin Rivolin U. (2019) "The Europeanization of Territorial Governance and Spatial Planning: a Tool for Analysis". ESPON Scientific Report: Building the next generation of research on territorial development. Luxembourg: ESPON EGTC, pp. 50–56.

14. ESPON COMPASS comparative analysis of territorial management and spatial planning in Europe 2016–2018. Available at: <https://www.espon.eu/>

15. Berisha E., Cotella G., Janin Rivolin U. & Solly A. Spatial governance and planning systems, and the public control of spatial development: A European typology. *European Planning Studies*, vol. 29, issue 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2020.1726295>

16. Nadin V., Stead D., Dąbrowski M., Ana Maria Fernandez-Maldonado (2021) Integrated, adaptive and participatory spatial planning: trends across Europe. *Regional Studies*, vol. 55, issue 5: Regional Planning: Interests, Institutions and Relations, pp. 791–803. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1817363>

17. Storonyanska I.Z., Zalutskyi I.R. (2022) Institutional and legal principles of regulation of spatial development in Ukraine. *Ukraine economy*, no. 12, pp. 34–50. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.12.034>

18. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (2021) Wydawnictwo "Monitor Polski" Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa. Available at: <http://surl.li/epoxd>

19. Council of Europe Conference of Ministers Responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT). Available at: http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/cemat/default_en.asp

20. Lozynskyi R., Labinska H., Morhatskyi V. (February 16-19, 2021) The role of SEMAT in the formation of the European system of spatial planning. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference "Theoretical and scientific bases of development of scientific thought". Rome, Italy. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2021.1.V>

УДК 330.341

JEL H79, R53

Комеліна Ольга Володимирівна, доктор економічних наук, професор. **Кондратьєва Ганна Вікторівна**, аспірантка кафедри менеджменту та логістики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Європейський досвід організаційно-правового забезпечення сталого просторового розвитку.**

Стаття присвячена аналізу європейського досвіду організаційно-правового забезпечення сталого просторового розвитку територій. Дослідження включає аналіз законодавства, регуляторної бази та стратегічних документів, які регулюють процеси сталого просторового розвитку територій Європейського Союзу. У роботі проаналізовані найбільш ефективні інструменти та практики, які застосовуються в Європі для забезпечення сталого розвитку на різних територіальних рівнях: місцевому, регіональному та національному. Окреслено напрями і механізми взаємопоєднання просторового й соціально-економічного планування, реалізації інтегрованого просторового розвитку на національному, регіональному і місцевому рівнях. В статті визначені основні ролі державних та громадських інституцій щодо організації сталого просторового розвитку територій.

Ключові слова: сталий просторовий розвиток, євроінтеграція, організаційно-правові засади, регіон, держава, функціональні території.

UDC 330.341

JEL H79, R53

Olha Komelina, Doctor of Economic Sciences, Professor. **Hanna Kondratieva**, Postgraduate Student at the Department of Management and Logistics, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **European experience of organizational and legal provision of sustainable spatial development.**

The article analyses the European experience of organizational and legal support for sustainable spatial development of territories. The study includes an analysis of the legislation, regulatory framework and strategic documents governing the processes of sustainable spatial development of the territories of Ukraine and the European Union. The paper analyses the most effective tools and practices used in Europe to ensure sustainable development at different territorial levels: local, regional and national. The main characteristics of the Polish Concept of National Spatial Development until 2030 are investigated, where the modern approach is based on breaking the existing dichotomy of spatial and socio-economic planning at the national, voivodeship, local level in relation to functional areas. Using the results of the ESPON COMPASS project 2016–2018, the role of the European Union in shaping: national territorial management and spatial planning; the main common features and differences that characterize the Europeanisation of territorial, spatial management and planning, as well as the study of actual potential and exchange of experience; integration policy and cohesion policy, and the involvement of citizens in the organization of spatial development of territories is investigated. The article focuses on four dimensions of sustainable development: economic, environmental, social, and cultural sustainability. The directions and mechanisms of interconnection of spatial and socio-economic planning, implementation of integrated spatial development at the national, regional and local levels are outlined. The main roles of state and public institutions in the organization of sustainable spatial development of territories are defined. The article summarizes the conclusions on the European experience of ensuring sustainable spatial development and emphasizes the importance of taking into account unique national and regional characteristics in the formation and implementation of sustainable development strategies.

Key words: sustainable spatial development, European integration, organizational and legal foundations, region, state, functional territories.